

El Bou i la Mula

El Bou i la Mula

Butlletí d'ordre intern

Número 12

Novembre de 2003

Presentem el llibre *Fem el pessebre*

El llibre *Fem el pessebre*, escrit per Enric Benavent i amb fotografies de Jordi Montlló ha estat editat per La Galera. És un llibre promogut per **El Bou i la Mula** i a part de l'autor del text i les fotografies hi han col·laborat altres membres del nostre col·lectiu. Aquest Nadal ja es podrà trobar a les llibreries. La publicació d'aquest llibre és un nou repte assolit per la nostra entitat i sense cap mena de dubte és el "projecte estrella" per aquest Nadal de 2003.

Des de la pròpia editorial s'han programat diversos actes de presentació del llibre, tot i que la presentació oficial serà el dia **4 de desembre** a la Biblioteca Antoni Tort de Castellar del Vallès (c. Sala Boadella, 6), a dos quarts de 8 de la tarda.

La resta d'actes de presentació són a Manresa el dia 2 de novembre a les 11h. (parada de l'Editorial El Mèdol; Passeig Pere III. Fira), a Lleida el dia 22 de novembre a les 12h. (Llibreria ABACUS; Rambla de l'Aragó, 14), a Vilanova i la Geltrú el dia 29 de novembre a les 12h. (Biblioteca Joan Oliva; Plaça de la Vila), a Girona el dia 6 de desembre a les 12h. (Llibreria ABACUS; carretera de Barcelona, 42- 44), a Barcelona el dia 7 de desembre a les 12h. (Llibreria Catalonia; Ronda Sant Pere), a Barcelona el dia 13 de desembre a les 12h. (Llibreria ABACUS; c. Ausiàs March, 16- 18), i a Terrassa el dia 20 de desembre a les 17h. (Llibreria El Cau ple de lletres). Si desitgeu assistir a qualsevol dels actes us preguem que comproveu abans a la nostra *web* que no hi hagi cap canvi de darrera hora.

E.B. / A.D

Els socis interessats en adquirir exemplars del llibre amb descompte (12 euros) podeu demanar-ho abans del 15 de desembre escrivint a elbouilamula@menta.net

Els pessebres ambientals

**Fragment d'un pessebre ambiental realitzat per Josep M. Garrut el 1968.
Unes figures realitzades a Kènia amb una litografia de Joan Miró de fons**

En les pàgines en color que publicava *La Vanguardia* fa molts anys hi sortiren alguns dels pessebres "ambientals", on no sé si es dedueix el seu propòsit. Primer motiu: els nostres pessebres no ambienten les llars: si són petits constitueixen un caixó que per disfrutar-ne cal mirar-lo i generalment ajupir-se o contorsionar-se pel veure'l. L'arbre nadalenc, contràriament, ambienta de primer antuvi la cambra de l'habitatge i ens evoca o ens situa en el clima nadalenc. Tot i això jo no sóc partidari de l'arbre, aquest "tanenbaum" que només vaig fer alguns Nadals que tenia algun visitant estranger. en honor i remembrança de l'amic; generalment eren pessebristes alemanys, suïssos o austríacs. Per tal motiu i molts més vaig pensar en propagar un pessebre que fos això: que creés ambient, amb la qual cosa assolien alguns fins importants. Cal aclarir que aquest tipus de pessebre no tracta de treure l'altre (que són moltes les famílies que no en fan), sinó que degut a la facilitat i el temps breu que pot ocupar, incita a fer-ne i això fa que el valor de la tradició, el pietós sentiment que comporta i el nombre de pessebres i pessebristes augmenti. Es pot fer amb coses de la casa: ceràmica popular o no, cartells de fons, vidriera de color, llibres, etc. Les possibilitats són extenses i tot embolicat amb els adorns o motivacions dels elements nadalencs. I, no cal dir que el que s'exigeix és la part central i indispensable sense la qual no seria Pessebre, les tres figures: Jesús, Maria i Josep.

Josep M. Garrut

Estos que su autor llama “Pesebres ambientales”, tratan de demostrar la facilidad de su construcción, sobre todo para muchas personas que encontrarían difícil llevar a cabo los que a veces vemos en exhibiciones públicas y privadas. Además, dan un sentido de complemento de la decoración de una estancia, del mismo modo que lo consigue el árbol de Navidad.

Por este motivo, José María Garrut realiza un intento de lograr de un modo fácil y en pocos minutos, un Belén que se caracterice principalmente por el ingenio, con sentido de creación posible, utilizando medios a mano, como se ve en los ejemplos reproducidos: libros, cerámica, ropajes, una litografía de algún artista, Miró, por ejemplo, que se presta por su colorido; un cuadro de algún artista que tengamos colgado en la pared, que sirva de fondo y, en ocasiones, proyección de diapositivas e incluso cine, mezclado con un primer término donde están las figuras del Belén. Es, en el fondo, la consecuencia natural de la evolución de la técnica conocida internacionalmente por “Escuela de Barcelona”.

(Fotografía i text publicats a LA VANGUARDIA el 13 de desembre de 1974)

El Bou i la Mula

Reproduïm a continuació un article de Jan Grau publicat a la revista Garbes d'Or, del Grup d'Art de Vic, del Nadal de 1997. Aquest i altres escrits interessants els podeu trobar a Internet (<http://www.festes.org/enteoria/articles/jangrau/bouimula.doc>)

Tranquils i observant, habitualment ajeguts, el bou i la mula són omnipresents a la majoria dels nostres pessebres. A primer cop d'ull, res és més natural que la senzillesa d'aquests dos animals fent companyia al nen que acaba de néixer. Ara bé, si ho analitzem detingudament ens podem plantejar un seguit de qüestions que automàticament fan desaparèixer la simplicitat de l'escena. Perquè han de ser justament un bou i una mula ? Perquè no pot ser un cavall i una vaca, per exemple? No ens hauria servit pel cas un xai i un porcell ? Realment s'avenen en una mateixa quadra un bou mansoi i una mula? No oblidem que les mules tenen fama de ser guites i de mal caràcter.

Sabem que la història, la religió i la llegenda estan carregades de simbolismes que tenen un significat concret. El pas del temps genera la tradició i aquesta es segueix sense ser questionada, però mentre la pràctica d'aquesta tradició es manté, els significats es van esvaïnt per la mateixa inèrcia del costum. Per altra banda, aquelles coses que esdevenen dogma o són sacralitzades, semblen difícils de tocar i fins d'analitzar, no fos cas que les possibles lectures que en resultin puguin no ser conformes amb les postures més reaccionàries.

No crec que sigui agosarat afirmar que la presència d'aquests dos animals en el pessebre té una interpretació específica, encara que aquesta s'hagi perdut. Si donem un cop d'ull a la Mare de Déu, verge i embarassada a l'hora, el que més ens crida l'atenció és la seva fertilitat contra natura. També si

ens fixem amb sant Josep, de massa edat per ser fèrtil o bé pel motiu que sigui, un marit que no ha consumat el seu matrimoni, també un fet considerat antinatural des de sempre. Sant Josep és estèril per l'edat, per condicionants físics o per incompatibilitat amb la seva muller, així com la Mare de Déu, verge o no, també és estèril i això és el que justament fa del naixement de Jesús un fet extraordinari.

En les cultures antigues, tant les precristianes com a la nostra Edat Mitjana, la fertilitat en persones i en animals era un fet essencial, perquè era l'únic que garantia la supervivència de la família. Multituds de gravats en esglésies ens en donen testimoni, fins i tot a les Valls d'Àneu del nostre Pirineu o al Canigó, només per citar un parell d'exemples, existeixen figures on es destaquen els atributs sexuals o la unió entre un home i una dona. Per cert, que algunes d'aquestes escultures han estat mutilades de manera salvatge. Segurament per un excès de zel purità d'alguna gent, que en cap moment van entendre el que va motivar els nostres avantpassats a deixar imatges com aquestes gravades en pedra. La majoria de rituals que es feien durant l'any intentaven propiciar l'èxit de les collites i la descendència tant humana com animal. El tema de la fecunditat era una constant i és natural que els catalans de fa mil anys, desposseïts dels prejudicis actuals, ho consideressin un fet natural.

En aquells temps en que es convivia amb la mort, la gana i la misèria, l'objectiu primordial era la subsistència i naturalment la supervivència. L'esterilitat en l'antigüitat era un fet que motivava rogatives, accions votives com els gravats que hem esmentat i tota mena d'intents d'aconseguir descendència. Talment com avui passa amb les parelles que desitgen tenir un fill i no poden.

Tornant al bou i a la mula, l'un masculí i l'altra femenina, fixem-nos amb les seves característiques d'esterilitat. Si en lloc d'un bou i una mula, fossin una vaca i un cavall, ens trobaríem amb dos animals també d'ambdós sexes, però això sí, ben fecunds. Fent un paral·lelisme entre aquests dos animals i els pares de Jesús, trobem desseguida que existeix un punt de coincidència: els quatre a la seva manera són estèrils. És evident que dit d'aquesta manera pot semblar irreverent, segurament com també els van semblar irreverents els gravats que hem esmentat, a les persones que els van destruir.

En moltes cultures antigues, tant el bou com la mula eren venerats com a propiciadors de fertilitat, justament per la seva condició antinatural de manca de fecunditat. El bou Apis, a l'antic Egipte n'és un exemple, com també ho és la figura de la mula en algunes cultures germàniques. Així doncs, potser el bou i la mula del nostre pessebre hi són justament per reblar el concepte d'esterilitat, per d'aquesta manera, destacar encara més el fet diví de la fecundació de la Mare de Déu.

En comentar aquestes possibles teories m'he trobat tot sovint amb el rebuig tancat i gens raonat. També m'he trobat amb la sorpresa de l'interlocutor, a voltes amb desig d'esbombar-les i a voltes amb por de fer-ho. L'única manera en que aquesta teoria es fa verosímil és posant-nos a la pell de la gent de fa dos mil o més anys. En qualsevol cas, davant d'una possible explicació com aquesta només es poden fer dues coses. La primera tenir-la en compte i la segona refusar-la, això sí, intentant donar una resposta lògica i lluny de romanticismes, que ens aclareixi la presència del bou i la mula al pessebre.

Jan Grau

Encara Verdaguer

Tot llegint, he detectat alguns dels passatges en què el Jacint Verdaguer poeta fa servir la paraula *pessebre*. Heus-los aquí, ja que segurament us agradaran.

A un ametller: “a prop de la gebre / que enjoia el pessebre, / qui florís com tu!” (*Santa Eulària*, “Lo desert”, i repetit a “Sepeli”).

En un poema nadalenc que comença “Era nit bruna...” (*Roser de tot l’any*, 5 de febrer), Verdaguer, com és costum en ell, enllaça el misteri del Naixement amb el del Calvari. Els estels “al del Pessebre - quan morir veien, / ai!, se n’anaren - plorant pels cels!”. Una altra mostra d’això la tenim quan evoca les pròpies penes: “Repasant ara les seves / des del Pessebre a la Creu, / me recordo de les meves” (*Roser...*, 11 de març). I, sobretot, en aquesta estrofa que enalteix la pobresa cristiana: “Naixeu sobre la gebre, / més pobre morireu, / nuet en lo Pessebre, / nuet sobre la Creu” (*Roser...*, 28 de desembre).

En un altre poema, de la seva obra preferida *Lo somni de Sant Joan*, empra la imatge del pessebre en relació amb l’Eucaristia: “I al Déu que acaba de rebre, / veu com infant adormit, / dins la cova de son pit / com en un altre pessebre” (“Mariàngela Astorc”) i, tot seguit (no, però, amb el mot *pessebre*), en relació amb la caritat envers els pobres: “Só indigne de servir-vos, que en vosaltres / adoro Aquell que en un estable és nat” (“Sant Vicenç de Paül”).

Podríem acabar, ja que és Nadal, reproduint sencer un últim exemple, la bella poesia “Al poliol” (*Roser...* 24 de desembre), tot mirant de fer-la nostra:

Al poliol

*Per florir, oh poliol,
no esperes la llum del sol,
la nit és ton dia:
la nit santa de Nadal,
quan floreix en lo Portal
lo Fill de Maria.*

*Altra siga lliri blau
de l’hort de vostre palau;
jo aquí a l’Establia
desitjo ser poliol
per guarnir vostre bressol,
oh Fill de Maria.*

*De totes les flors d’abril
perquè ets tu la més humil,
vol ta companyia.
Per son Pessebre Jesús
s’estima més lo pallús
que la pedreria.*

Jaume Gabarró, monjo de Solius

Un pessebre diferent?

Aquest any les vacances familiars m'han dut per primer cop a creuar l'Atlàntic, més concretament al Quebec, un territori de parla francesa i catòlic, amb una gran força cultural pròpia i un carisma que el diferencia de la resta de l'Estat Canadenc de parla i cultura anglesa. Com sempre la meua recerca personal de figures de pessebre i de l'estil de pessebres que allà es feien, amb varen portar per diferents establiments i molt concretament a les Cases de Nadal.

Uns establiments comercials plens de mils de guarniments, garlandes, boles, arbres, amb cents de figures de Pare Noel i angelets en tots els colors, formes, versions i llocs d'origen. Com era lògic vaig quedar-me meravellat d'aquesta mena de grans magatzems del Nadal, cal dir que molt a l'estil " nord americà". Al tractar-se d'un país catòlic els pessebres també hi eren de diferents tipus d'artesans i origen; intocables de preu n'hi havia de tota mena i per a tots els gustos: alemanys de fusta, murcians de roba, italians de plàstic i alguna cosa d'autors locals. El que si em va cridar l'atenció foren les figuretes típicament "USA" de personatges de carrer, que configuraven veritables paisatges urbans del Nadal anglosaxó.

De plàstic, marmolina, o porcellana, els personatges del carrer envaïen espais de parcs públics, mercats i avingudes de cases amb llums i arbres amb gornaldes. Tramvies, carros de cavall o cotxes donaven vida tridimensional a una postal nadalenca plena de vida, color i llum,... això sí tot sempre cobert de neu.

Des de monges donant caritat o demanant almoïna a l'entrada del temple, nens jugant amb trineu, patinant, cantant cançons a les portes de les cases, famílies de diferents ètnies ben vestides per anar a sopar o a missa del gall, grups de treball: quioscs, lleters, botiguers, floristes... Avis donant menjar a coloms, parelles festejant, famílies decorant la llar, persones dels serveis urbans: lampistes, guàrdies urbans, escombriaires.... etc. De tot !

Podies fins i tot escollir estil o època dins de les diferents modes nord americans des dels anys 20 fins ara. Eren una veritable meravella de color i d'antropologia social, ben estudiada, reproduïda, minitutzada, de pulcre acabat i d'una gran difusió social i comercial.

Sols hi mancaven les figuretes del naixement i el portal de Betlem, eren una altra tradició i una altra manera de entendre el Nadal. Però a mi se'm posaven les dents llargues, de pensar que eren una manera d'implicar a tothom amb el Nadal. Eren les veritables adaptacions dels "cridats al misteri del naixement" actualitzada i viva. La reconversió de tots aquells personatges que les nostres figures tradicionals de camperols i pastors, reivindiquen amb la seva presència i rol, any darrera any sobre la molsa i la sorra dels nostres pessebres.

Però el que més m'hi va fer seduir és que t'hi podies d'una manera o d'altra fàcilment reconèixer. Eren populars com les nostres figuretes de plàstic però amb molta més qualitat artística i de diferents preus, eren comuns en rols i circumstàncies de la vida de cada dia.

Des d'aquí reivindico la renovació dels personatges populars, ens cal readaptació i

resituació del context, a fi de reviure el misteri any darrera d'any des de més a prop. Ens hi hauríem de poder trobar en les figures dels nostres pessebres, tal com feien els pagesos, els artesans o els pastors de principis del s.XX. Cada època i cultura ho ha fet i ha sabut actualitzar al seu gust el pessebre, tot dinamitzant-lo i resituant-lo.

Josep Maria Font

Homenatge a Miquel Martí i Pol

Nadala

Hem bastit el pessebre en un angle
del menjador, sobre una taula vella,
el pessebre mateix de cada any
amb la mula i el bou i l'Infant
i el tres Reis i l'estrella.
Hem obert innumbrables camins,
tots d'adreça a la Cova,
amb corrues de vells pelegrins
-tots nosaltres- atents a l'auster caminar
de la prova.

I en la nit del misteri hem cantat
les antigues cançons
de la mula i el bou i l'Infant i el tres Reis i l'estrella.
I oferíem la nit amb els ulls si les mans.
I cantàvem molt baix, amb vergonya potser de
saber-nos germans
de l'Infant i de tots en la nit de la gran meravella.

Paraules al vent (1954)

L'acudit de Jaume Muntada

Les notes d'El Bou i la Mula

Curset de pessebrisme. Hem organitzat un curset de pessebrisme per a monitors del Moviment de Centres d'Esplai Cristians. Ha estat una demanda de la Fundació Pere Tarrés. El curs serà els dies 8, 9, 15 i 16 de novembre al matí, i anirà a càrrec d'Enric Benavent i Jordi Montlló. **Enric Benavent**

Conveni amb Caixa Laietana. Arrel de la subvenció sol·licitada en el seu moment, la Caixa Laietana, a través dels Fons de Cooperació Social acordats amb la Generalitat de Catalunya, ens ha concedit una subvenció de 1.500 euros per la difusió i promoció del pessebrisme en els centres d'esplai. Es farà un programa anomenat "Pessebre a l'esplai". S'elaborarà un dossier pels centres, que serveixi de guia i complement i es convocarà un concurs per fer un pessebre com activitat pedagògica. En aquest concurs el que es valorarà per sobre de tot és l'activitat com a tal, i notant la qualitat artística del pessebre. Un cop feta la consulta pertinent s'acorda que aquesta activitat es realitzarà durant el Nadal de l'any 2004. **Jordi Montlló**

Nou projecte editorial. Hem arribat a un acord amb el Centre de Pastoral Litúrgica per publicar un llibre sobre pessebres dins la col·lecció Emaús. L'objectiu del llibre seria explicar que el pessebre és una molt bona eina pels cristians a l'hora de

viure i transmetre la fe, i que ho és avui. Per explicar això, el llibre recollirà diversos testimonis de cristians de com han bastit un pessebre en llocs diversos (parròquia, esplai, família, etc.). El llibre apareixerà el Nadal de 2004 o 2005. **Albert Dresaire**

Parlem de pessebres. Aquesta temporada serà la cinquena que el nostre col·lectiu col·labora amb l'emissora Catalunya Cultura coordinant l'espai radiofònic *Parlem de pessebres*. Enguany s'emetrà els diumenges 30 de novembre, 7, 14 i 21 de desembre dins l'espai de cultura popular *Cercavila*, que surt per antena de 9 a 11h. Els continguts dels quatre espais es poden consultar a la nostra pàgina web www.pessebres.com. **Enric Benavent**

Un Museu a Austràlia. El darrer número de la revista *// Presepio* (setembre de 2003) publica un petit reportatge sobre el Museu *Nativity House*, que es troba a la ciutat australiana de Sydney. Es tracta d'un museu privat de pessebres que inclou més de 600 peces, i que ha estat promogut per Elisabeth Van Mulleom-Cserép. Si mai viatgeu a Austràlia heu de tenir en compte que la *Nativity House* només obre de l'1 de novembre al 24 de desembre. **Albert Dresaire**

La web del llibre. Paral·lelament a la presentació del llibre *Fem el pessebre* hem engegat una nova iniciativa. Es tracta de la pàgina web del llibre. Un espai interactiu on es poden fer preguntes sobre tècniques pessebristes, on es pot "penjar" la fotografia del vostre pessebre, on es pot opinar sobre el llibre,... i també on es pot participar en un fòrum sobre tècniques de construcció de pessebres. S'hi pot accedir des de la nostra pàgina web www.pessebres.com. **Enric Benavent**

Aquest butlletí és una publicació d'ordre intern del Col·lectiu d'opinió, recerca i difusió del pessebre **El Bou i la Mula**. Els interessats en contactar-hi podeu fer-ho a través d'Internet: www.pessebres.com
A/e.: elbouilamula@menta.net